

Políciou vedené skupinové konferencie ako alternatíva trestného procesu

Anotácia: Článok je venovaný metóde restoratívnych skupinových konferencií v zahraničí využívanéj na riešenie trestných vecí mladistvých, ktorá vychádza z predpokladu, že väčšina rizikových faktorov kriminality súvisí s rodinným prostredím a že rodina má dostatočný potenciál na ich elimináciu aj bez autoritatívneho zásahu štátu. V článku bude rozobratý jeden z dvoch hlavných modelov skupinových konferencií – tzv. Wagga Wagga model (políciou vedené skupinové konferencie), jeho začiatky, teoretické východiská a výsledky prvých prieskumov hodnotiace úspešnosť jeho využívania. Priestor bude venovaný aj úlohe polície pri realizácii tejto metódy.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, skupinová konferencia, políciou vedené skupinové konferencie, teória reintegrovaného zahanbenia, odklon.

Úvod

Skupinové konferencie (z angl. conferencing) sú praktickou metódou restoratívnej justície, ktorá sa začala rozvíjať v 90. rokoch 20. storočia na Novom Zélande a čoskoro sa stala inšpiráciou na riešenie trestných (i netrestných) vecí dospelujúcej mládeže aj v ďalších krajinách. Adaptovali ju napr. austrálske štáty, Kanada, viaceré štáty USA a v súčasnosti je táto metóda rozvinutá aj na európskom kontinente, ako napr. v Nórsku, Belgicku, Severnom Írsku, lokálne aj vo Veľkej Británii.

Podstatou tejto alternatívy trestného procesu je zdôrazňovanie potreby hľadať príčiny deviantného správania mladistvého páchatel'a v jeho sociálnom a rodinnom prostredí a vyrovnáť sa s nimi restoratívnou a kolektívnou formou, na čo je potrebná participácia najbližšej rodiny, príbuzenstva či ďalších osôb, ktoré majú na mladistvého vplyv. Vychádza sa z predpokladu, že rodina ako základná bunka spoločnosti má dostatočný potenciál na odstránenie príčin problému, hoci profesionálne zložky štátneho systému tento potenciál často nevidia a zasahujú v mene monopolu štátnej moci aj v situáciách, ktoré by bolo možné riešiť nedirektívnym (neautoritatívnym) spôsobom.

Programy skupinových konferencií sa rozvinuli v rôznych modifikáciách, pretože každý štát, ktorý túto alternatívu zaviedol, si ju postupne prispôbil svojim geografickým, demografickým, politickým a kultúrnym podmienkam. Existuje viacero typov konferencií (napr. rodinné skupinové konferencie, konferencie juvenilnej justície, konferencie organizované na riešenie problémov na školách, komunitné konferencie a pod.¹), avšak vo svojej podstate každý z nich vychádza z jedného – dvoch základných modelov, a to novozélandského modelu (nezávislým koordinátorom vedené skupinové konferencie) alebo modelu Wagga Wagga (políciou vedené skupinové konferencie), ktorému bude venovaný väčší priestor práve v tomto článku.

Čo sa týka vymedzenia pojmu restoratívna, resp. skupinová konferencia (z angl. restorative conference, conferencing, family group conferencing a pod.), v trestnoprávnom význame ju môžeme charakterizovať ako alternatívu trestného procesu, ktorá sa realizuje na základe rozhodnutia, resp. príkazu príslušného orgánu (najmä polície, štátneho žalobcu, súdu) po objasnení spáchaného protiprávneho činu a zistení jeho páchatel'a, za súčasného splnenia podmienky, že páchatel' dobrovoľne uzná svoju vinu, čin oľutuje a má snahu prevziať zodpovednosť za svoje protiprávne konanie a učiniť nápravu. Táto alternatíva pozostáva zo stretnutia páchatel'a a obete (poškodeného), resp. jej zástupcu/splnomocnenca, ako aj iných osôb, ktoré majú za úlohu podporiť páchatel'a a obeť (väčšinou rodinní príslušníci, blízke

¹K tomu porov. BAZEMORE, G, UMBREIT, M. *A comparison of four restorative conferencing models*. 2001

príbuzenstvo, ale aj príslušníci komunity, cirkvi, osoby, ktoré majú na páchatel'a pozitívny vplyv), obligatórnej účasti príslušníka polície, ktorý prednesie v úvode skutkový stav, a koordinátora (buď nezávislého, alebo príslušníka polície, ktorý viedol vyšetrovanie) a fakultatívnej účasti zástupcu orgánu sociálnoprávnej ochrany, právneho zástupcu páchatel'a, starostu obce, resp. mesta.

„Wagga Wagga model“ a jeho začiatky

Začiatkom 90. rokov 20. storočia sa začala v austrálskom Novom Južnom Walese reforma organizácie štátnej správy a samosprávy s cieľom posilniť miestnu zodpovednosť a preventívnu rolu polície, a to najmä vo vzťahu k problematike kriminality mládeže. Cieľom reformy bolo aj poskytnutie väčšej autonómie jednotlivým policajným obvodom predovšetkým pri zabezpečovaní verejného poriadku, prevencie a pri riešení trestných vecí.

Hoci štatistiky v tomto období dlhodobo poukazovali na stagnujúci stav kriminality mládeže, prvou oblasťou, ktorou sa policajné zložky začali komplexne zaoberať, bola práve kriminalita mládeže s jej príčinami a dôsledkami. Tvorcovia reforiem si boli totiž plne vedomí skutočnosti, že mladí ľudia tvoria perspektívu a potenciál spoločnosti do budúcnosti.²

Jadrom nového prístupu sa stal tzv. multidimenzionálny prístup, tzn. zapojenie všetkých zainteresovaných zložiek (orgánov sociálnej starostlivosti, samosprávnych orgánov, škôl, a pod.) do procesu riešenia problému na čele s políciou, a teda preferovanie komplexnosti pred zaoberaním sa len „parciálnymi otázkami“.

Prvé programy prevencie a intervencie sa zamerali na záškoláctvo, ktoré je priamo spojené s kriminalitou a vylúčením zo školy, čo následne vplyva na ďalšie vzdelávanie tejto časti mládeže a ich možnosti uplatniť sa na trhu práce (čo má za následok ich nezamestnanosť a vplyv na štátny rozpočet vo forme podpory v nezamestnanosti). V kontexte uvedeného začala polícia viac spolupracovať s miestnymi školami a úradmi sociálnych vecí a rodiny, čím sa zásadne posilnili väzby medzi jednotlivými orgánmi a vytvoril sa základ na presun zodpovednosti na orgány samosprávy (tzv. „reformu zdola“ a decentralizáciu).

Ďalším krokom k pozitívnemu riešeniu problematiky kriminality mládeže a k rozvoju reformy bolo vytvorenie tzv. „police cautioning system“ (tzv. „systém policajného napomínania“)³. V rámci tohto programu mala polícia za úlohu preventívne pôsobiť na mládež a mladistvých prvopáchatel'ov „priviesť na správnu cestu“ prostredníctvom výchovných opatrení a poučovaní o dôsledkoch ich protiprávneho konania, ako aj o potenciálnych trestnoprávných následkoch (u nás známe ako „napomenutia s výstrahou“⁴). Práve pre mladistvých prvopáchatel'ov, resp. mladistvých páchatel'ov menej závažných trestných činov, bola vytvorená alternatíva trestného konania v podobe restoratívnych skupinových konferencií (ďalej len „RSK“), ktoré sa pre miesto ich vzniku zvyknú nazývať aj Wagga Wagga skupinové konferencie. Tento model vychádza z praxe RSK Nového Zélandu a myšlienok profesora Johna Braithwaita, ktoré prezentoval vo svojich dielach „Zločin, hanba a reintegrácia“ (z angl. „Crime, Shame and Reintegration“) a „Nespravodlivá odmena: Republikánska teória trestného procesu“ (v spoluautorstve s Phillipom Pettit; z angl. „Not Just Deserts: A Republican Theory of Criminal Justice“).⁵

² MOORE, D., O'CONNELL, T. Family conferencing in Wagga Wagga: A communitarian model of justice. In ALDER, C., WUNDERSITZ, J.(Eds.). *Family conferencing and juvenile justice: The way forward or misplaced optimism?* 1994.

³ v literatúre tiež nazývaný „effective cautioning scheme“

⁴ § 108 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

⁵ MOORE, D. and O'CONNELL, T. *Family conferencing in Wagga Wagga: A communitarian model of justice*, 1994, pp. 45–86; ZINSSTAG, E., TEUNKENS, M., PALI, B. *Conferencing: A way forward for Restorative Justice in Europe*, 2011, p. 178; DALY, K., HAYES, H. *Restorative justice and conferencing in Australia*, 2001.

Podľa Braithwaita kľúčom ku kontrole spáchania trestného činu je prítomnosť zahanbenia za kriminálne činy a využívanie zahanbenia v procese reintegrácie ich páchatel'ov. Toto tzv. reintegrujúce zahanbenie má dva aspekty – zjavný nesúhlas komunity s protiprávnym konaním (zahanbenie), a následné opätovné začlenenie sa páchatel'a do vzájomne závislého vzťahu v rámci komunity (reintegrácia).⁶ Braithwaite tvrdí, že kým sa formálnym spôsobom uložená sankcia vo všeobecnosti snaží stigmatizovať páchatel'a, neoficiálne uložená sankcia má za cieľ jeho sociálnu reintegráciu. Braithwaite za najlepšie miesto, kde môže spoľahlivo fungovať reintegrujúce zahanbenie, považuje dobre fungujúcu rodinu. Braithwaite sa tiež domnieva, že páchatel'om najviac prekáža zahanbenie pred blízkymi ľuďmi, nie pred štátnymi orgánmi, napr. policajtni a sudcami.

Polícia ako koordinátor – áno či nie?

Tvorcovia tejto modifikovanej alternatívy predpokladali, že jej efekt bude oveľa väčší, ak jej priebeh a organizácia budú viac prepojené so samosprávou a ak sa tento odklon bude aplikovať ešte v začiatkoch trestného konania. V zmysle odôvodnení nových návrhov sa pri minime zásahov zo strany štátu očakávalo pre všetky zainteresované strany dosiahnutie najlepšieho výsledku. Z uvedeného potom logicky vyplývalo, že by bolo pre všetky zainteresované strany najprospešnejšie, ak by konferencie ako odklon trestného konania s mladistvými páchatel'mi viedol orgán tzv. prvého kontaktu, ktorým je práve polícia.⁷

Dovtedajší systém trestania riešil mladistvých páchatel'ov príliš mierne, de facto ignoroval záujmy poškodených a rodiny mladistvých páchatel'ov boli zapojené do systému len minimálne. V praxi to znamenalo, že takmer vôbec nepreukazovali záujem o osud svojich detí páchajúcich trestnú činnosť a nepreberali ani najmenšiu mieru zodpovednosti za vzniknutú situáciu, hoci v mnohých prípadoch práve problémy v rodinnom prostredí boli príčinou páchania trestnej činnosti mladistvými.

Na druhej strane sa však ozývali aj kritické ohlasy vo vzťahu k takto novo kreovanej úlohe a právomoci polície. Polícia totiž zohráva kľúčovú úlohu *v intervencii v prípade porušenia zákona a jej funkcia je predovšetkým represívna*. Argumentuje sa najmä tým, že polícia podáva návrh na obžalobu, a teda nie je vhodné, aby organizovala a kontrolovala priebeh konania, ktoré určuje výsledok celého vyšetrovaného prípadu, pretože uvedené vylučuje objektivitu jej rozhodovania v rámci skupinovej konferencie, ako aj neutrálnosť pozície ako koordinátora.⁸

Okrem toho bola za negatívum označená aj skutočnosť, že v rukách polície bude sústredená zvýšená miera právneho uváženia, či bude konkrétny prípad riešiť odklonom alebo tradičnou formou represie. Zo strany organizácií na ochranu práv poškodených sa zasa ozývali obavy, že v tomto procese bude polícia až príliš zameraná len na mladistvého páchatel'a a že poškodeným sa nedostane adekvátne uplatnenie práv.

Aby sa tvorcovia novej reformy vyrovnali s kritikou, vytýčilo sa sedem cieľov⁹, ktoré by alternatíva RSK mala splňať. Išlo o tieto ciele:

- zabezpečiť, aby mladistvý páchatel' pochopil závažnosť a dôsledky svojho protiprávneho konania,
- minimalizovať pravdepodobnosť recidívy,

⁶ BRAITHWAITE, J. *Crime, shame and reintegration*., 1989.

⁷ DALY, K. *Conferencing in Australia and New Zealand: Variations, research findings, and prospects*, 2001a

⁸ ZINSSTAG, E., TEUNKENS, M., PALI, B. *Conferencing: A way forward for Restorative Justice in Europe*, 2011, p. 50

⁹ MOORE, D. and O'CONNELL, T. Family conferencing in Wagga Wagga: A communitarian model of justice. In C. ALDER and J. WUNDERSITZ (Eds.), *Family conferencing and juvenile justice: The way forward or misplaced optimism?* 1994, pp. 45–86.

- poskytnúť mladistvému páchatelovi možnosť prijať zodpovednosť za svoje protiprávne konanie, čin oľutovať a urobiť nápravu,
- zapojiť do procesu rodinu a komunitu, zvýšiť ich zodpovednosť,
- poskytnúť poškodeným možnosť uplatniť svoje práva v celom procese,
- zvýšiť pravdepodobnosť reparácie, resp. kompenzácie v prospech poškodeného,
- umožniť polícii, aby mala k dispozícii efektívnu alternatívu k tradičnému spôsobu trestania.

Napriek tomu sa však kritické ohlasy voči polícii ako koordinátorovi ozývajú aj naďalej. Napríklad podľa Seymoura¹⁰ tento „neformálny“ spôsob riešenia trestných vecí mládeže pozbavuje obvinených možnosti uplatnenia dôležitých práv – predovšetkým práva na spravodlivý súdny proces a práva na súdnu ochranu. Proti tomuto argumentu však svedčí skutočnosť, že konferencia sa zvoláva len za predpokladu, ak sa mladistvý páchatel k činu výslovne doznáva, čin ľutuje a chce urobiť touto formou nápravu svojho protiprávneho konania. Na začiatku konferencie sa obvinený, ako aj osoby zúčastnené na konferencii na podporu obvineného primerane poučia, že môžu kedykoľvek až do skončenia konferencie požadovať, aby bol skutok prerokovaný pred súdom, teda aby sa v skupinovej konferencii nepokračovalo.

Navyše, v priebehu skupinovej konferencie sú prítomné ďalšie subjekty – napr. záujmové združenia a organizácie, cirkvi, zástupcovia orgánov štátu, čím by sa zabránilo presadzovaniu tradičných policajných metód v procese, ktorý má byť vo vzťahu k riešeniu trestných vecí mladistvých páchatelov novátorský.¹¹

Typický priebeh políciou vedenej skupinovej konferencie

Poučenie zainteresovaných strán, priebeh skupinovej konferencie a následnú kontrolu plnenia záväzkov vyplývajúcich z dohody *zabezpečuje príslušník polície*.

Na priemernej konferencii sa zúčastňuje zvyčajne okolo 12 osôb, pričom spravidla trvá od 40 do 90 minút. Viaceré prípady sa podarí vyriešiť už na prvom stretnutí, sú však aj také, ktoré si ich vyžadujú viac (spravidla 2 – 3).

Aby bol naplnený cieľ poskytnúť poškodeným možnosť uplatniť svoje práva a zvýšiť pravdepodobnosť reparácie, resp. kompenzácie v ich prospech, bolo poškodeným udelené tzv. dispozičné právo, tzn. že príslušník polície poškodenú osobu kontaktuje *ako prvú*, aby sa vyjadrila, či má o takúto alternatívu riešenia trestnej veci záujem. Až následne, keď s metódou RSK poškodená osoba súhlasí, je kontaktovaný mladistvý páchatel a jeho rodina. Zvyšuje sa jednak výchovný charakter tejto metódy a jednak sa zachovávajú práva oboch zúčastnených strán, predovšetkým sa však viac ako pri ktorejkoľvek inej metóde kladie dôraz na práva poškodeného, ktorý sa pri Wagga Wagga modeli RSK dostáva do centra pozornosti.

Ako už bolo spomínané, v úvode RSK sa obvinený poučí o tom, že kedykoľvek až do jej skončenia môže požadovať, aby sa jej priebeh ukončil a aby jeho vec bola prerokovaná pred súdom. Nasleduje poučenie o právach oboch zúčastnených strán a verejné prednesenie skutkovej vety, teda skutku, pre ktorý je vedené trestné stíhanie a ktorého spáchanie sa kladie mladistvému za vinu, s vymedzením všetkých skutkových okolností, ktoré sa považujú za dokázané. Potom je poskytnutý priestor obvinenému, aby sa ku skutku vyjadril, ako aj osobám, ktoré obvineného prišli na takúto konferenciu podporiť. Po vyjadrení obvineného nasleduje priestor na stanovisko poškodeného, ako aj ďalších poškodeného podporujúcich osôb.

¹⁰ SEYMOUR, J. *Dealing with Young Offenders*, 1988

¹¹ Pozri napr. ASHWORTH, A. *Responsibilities, Rights and Restorative Justice*, 2002, p. 578-595; STRANG, H., BRAITHWAITE, J. (Eds.). *Restorative justice and civil society*, 2001, p. 1-13

V rámci diskusií vedených v priebehu konferencie sa vyvodzujú psychologické, sociálne a ekonomické dôsledky trestného činu, a to tak pre poškodených, ako aj pre páchatel'ov či ďalších členov spoločnosti, ktorých sa spáchanie trestného činu týka.

Poškodení, osoby podporujúce poškodených v priebehu konferencie, ako aj rodina páchatel'a prejavujú zjavný nesúhlas (morálne odsúdenie) s protiprávnym konaním páchatel'a. Policajt vedúci priebeh konferencie sa snaží priviesť strany k uzavretiu dohody a k poskytnutiu podpory a pomocnej ruky pre páchatel'a, aby sa spoločnými silami odstránili následky vzniknutého protiprávneho stavu a tiež prípadná možnosť ďalšej recidívy.¹²

Osoby, ktoré sú na skupinovej konferencii prítomné s cieľom podporiť páchatel'a, ako aj osoby prítomné na konferencii s cieľom podporiť poškodeného, sa teda môžu do priebehu konferencie aktívne zapájať a navrhovať konkrétne možné riešenia.

Cieľom tohto skupinového stretnutia je dospieť k dohode prospešnej pre všetky zainteresované strany, no predovšetkým, aby sa poškodenému podarilo dosiahnuť kompenzáciu vzniknutej škody. Táto spočíva predovšetkým vo vrátení kradnutých vecí, peňažnej náhrade a v prípade poškodzovania majetku v participácii mladistvého na opravných prácach alebo peňažnej náhrade na vykonanie opravy. Rodinní príslušníci obvineného, ako aj ďalšie osoby podporujúce obvineného v priebehu konferencie vystupujú tiež ako garanti dodržania podmienok dohody, ktorá sa v procese konferencie medzi mladistvým páchatel'om a poškodeným uzavrie. Samotnú kontrolu splnenia všetkých podmienok stanovených v dohode však vykonáva policajt, ktorý viedol skupinovú konferenciu.

Na rozdiel od modelu skupinových konferencií rozvinutého na Novom Zélande a niektorých ďalších austrálskych štátoch sa však tzv. „Wagga Wagga model“ vyznačuje formálnejším priebehom a dokumentuje sa aj formou protokolu. V podstate je tu možné hovoriť o alternatíve obdobnej konaniu o dohode o vine a treste alebo zmieru tak, ako existuje v podmienkach slovenského právneho poriadku s tým, že sa na prijatí rozhodnutia v rámci RSK podieľa viac strán a *dôraz sa kladie na potreby obeť (poškodeného) a na výchovný vplyv prostredia na páchatel'a*. Prostredím sa tu myslí rodina, priatelia, susedia, známi, športové kluby, cirkvi a pod. – čiže nielen rodina a blízke príbuzenstvo (ako je to v novozélandskom modeli), ale aj príslušníci miestnej komunity a osoby, ktoré môžu mať na mladistvého pozitívny vplyv. Podporuje sa tým najmä cieľ zapojiť do procesu rodinu a komunitu a zvyšovať tak ich zodpovednosť za vzniknutý protiprávny stav (tzn. posilniť kolektívnu zodpovednosť) a práve z tohto dôvodu sa „model Wagga Wagga“ restoratívnych skupinových konferencií zvykne nazývať aj termínom „komunitné skupinové konferencie“.¹³

Vzhľadom na skutočnosť, že metóda RSK bola vytvorená ako súčasť tzv. police cautioning scheme (primárnym cieľom bola prevencia; intervencia len vo vzťahu k prvopáchatel'om a menej závažným protiprávnym činom), sa okruh trestných činov, pri ktorých sa táto alternatíva môže použiť, vymedzil na menej závažné trestné činy prevažne majetkovej povahy, prípady ublížení na zdraví, vandalizmu či medzi žiakmi rozšíreného šikanovania. Wagga Wagga model sa tak výrazne odlišil od novozélandského modelu, ktorý (s výnimkou vraždy a zabitia) umožňuje použiť alternatívu trestného procesu s mladistvými páchatel'mi formou RSK na všetky druhy trestných činov (aj závažnejšej povahy).

Z uvedeného vyplýva, že polícii sa síce prostredníctvom vedenia RSK poskytla možnosť diskrečnej právomoci, avšak len pri menej závažných trestných činoch, pričom riešenie závažnejších foriem trestnej činnosti páchanej mladistvými sa aj naďalej ponechalo súdom ako nezávislým arbitrom. Tým sa tiež reagovalo na kritické ohlasy, že by sa v rukách

¹² BRAITHWAITE, J., MUGFORD, S. *Conditions of Successful Reintegration Ceremonies. Dealing with Juvenile Offenders*, 1994, p. 141

¹³ ZINSSTAG, E., TEUNKENS, M., PALI, B. *Conferencing: A way forward for Restorative Justice in Europe*, 2011, p. 57-60

polície sústredila zvýšená právomoc rozhodovať o tom, ktoré prípady bude riešiť formou odklonu a ktoré formou represie.

Okrem toho sa už pri prvých konferenciách ukázalo, že nejde len o tzv. spôsob riešenia trestných vecí mládeže „v rukavičkách“, ako sa mnohí skeptici obávali. V priebehu skupinových konferencií sa podarilo v mnohých prípadoch dosiahnuť satisfakčné a kompenzačné dohody, poškodení mohli dať priebeh svojim emóciám, názorom a de facto dostali možnosť prezentovať svoj postoj a požiadavky, čím sa výrazne poskytol poškodeným priestor na uplatnenie ich práv, k čomu v tradičnom súdnom systéme nedochádzalo.¹⁴

Políciou vedené skupinové konferencie v praxi - kazuistika

Skutkový stav: Dvaja páchatelia – chlapec vo veku 15 a dievča vo veku 16 rokov sa vlámali do bytu staršej ženy a ukradli televízor, mikrovlnnú rúru a šperky, všetko v celkovej hodnote \$ 5000. Obaja páchatelia žili v neďalekej ulici a mali vysledované, kedy poškodená chodievala na nákupy. Poškodená žila v byte sama, avšak má dcéru, ktorá ju pravidelne navštevuje.

V susedstve poškodenej bývali dvaja mladiství, ktorí sa už podobných skutkov v minulosti dopustili. Práve títo sa stali v prípade podozrivými, polícia ich vypočula a títo sa ku skutku aj doznali. Následne sa podarilo lokalizovať väčšinu kradnutých vecí. Zistilo sa tiež, že s mladistvými spolupracovala ďalšia dospelá osoba, ktorá pôsobila ako organizátor. Túto polícia zatkla a po skončení vyšetrovania postavila pred súd. Vo vzťahu k mladistvým páchatelom sa však zvažovalo použitie alternatívy trestného procesu – RSK, k čomu sa nakoniec aj pristúpilo. Na stretnutie boli prizvané tieto osoby:

- páchatel, jeho matka, sestra a brat,
- páchatelka, jej matka, sestra, priateľ a dvaja ďalší kamaráti,
- poškodená, jej dcéra a vnučka.

Obaja páchatelia vypovedali o okolnostiach prípadu a boli konfrontovaní so staršou poškodenou, ktorá uviedla, že toto je už tretí raz, čo sa do jej bytu niekto vlámal. Poškodená uviedla, že už dva mesiace pociťuje panický strach z toho, že by sa k nej páchatelia mohli znovu vlámať a že jej siahnu na život. Vyjadrila sa tiež, že okrem TV, mikrovlnnej rúry a šperkov jej zmizla aj drevená ručne vyrezávaná šperkovnica, ktorú jej daroval už zosnulý brat pri príležitosti jej štrnástych narodenín.

Dcéra poškodenej vypovedala v rámci skupinovej konferencie o pocitoch svojej matky za posledné mesiace a o jej zvyšujúcom sa strachu.

Páchatelmi, ako aj ich príbuznými dost' otriasla úzkosť v očiach staršej poškodenej. Páchatelia sa v rámci stretnutia na RSK doznali aj k predchádzajúcim dvom vlámaniam do bytu poškodenej a odcudzeniu ďalších vecí.

Matka páchatelky uviedla, že už to budú dva roky, čo jej dcéra ušla z domu po rozvode s jej otcom. Jej dcéra sa rozhodla bývať po rozvode u otca, avšak tento bol pracovne vždy veľmi zaneprázdnený, na dcéru nemal čas, a preto sa krátko na to začali problémy s jej správaním a záškoláctvom. S matkou dlho odmietala komunikovať, aj z tohto dôvodu bolo vo viacerých ohľadoch stretnutie páchatelky s matkou a sestrou veľmi emotívne.

Diskusie o náhrade škody vyústili v závere stretnutia do kompenzačnej dohody, podľa ktorej páchatelia mali na účet dcéry poškodenej zasielať v dvojtýždňových intervaloch splátky dovedy, kým každý z nich neuhradí sumu \$ 400. Okrem toho sa páchatelia zaviazali na vykonanie 20 hodín povinných prác v prospech komunity.

Výsledky:

¹⁴ MOORE, D., O'CONNELL, T. *Family conferencing in Wagga Wagga: A communitarian model of justice*, 1994, pp. 45–86.

- páchatelia sa poškodenej verejne ospravedlnili a zaviazali sa k peňažnej náhrade,
- súhlasili s tým, že vykonajú 20 hodín povinných prác v prospech komunity,
- poškodená uviedla, že sa bude už cítiť oveľa bezpečnejšie,
- dcére poškodenej sa uľavilo, že sa situácia ohľadom jej matky znormalizuje a že nebude viac pociťovať strach z toho, že by sa vlámanie mohlo zopakovať za jej prítomnosti v byte a že by jej kvôli peniazom mohol niekto siahnúť na život,
- skupinová konferencia pomohla priviesť k sebe späť matku a dcéru (páchateľku) a doriešiť predchádzajúce rodinné problémy.

Efektívnosť metódy

Prieskumy realizované s cieľom vyhodnotiť úspešnosť využívania tejto restoratívnej metódy ukazujú, že pri úspešne zrealizovaných RSK začali mladiství páchatelia chápať povinnosť príslušníkov miestnej polície vynucovať dodržiavanie zákona a namiesto považovania ich za svojich nepriateľov ich začali vnímať skôr ako orgán výchovného charakteru sprostredkujúci im adekvátne riešenie ich problému (napr. formou spolupráce so školou, športovým klubom, zamestnaneckou organizáciou a pod.).¹⁵

Mladiství páchatelia, ktorí mali pred RSK skúsenosť aj s justičným systémom, považovali súdne konanie za „zlý vtíp“, resp. za „zbytočné“. Následok svojho protiprávneho konania pochopili, až keď boli priamo konfrontovaní s poškodenými za prítomnosti ich vlastnej komunity, rodiny a priateľov.¹⁶

Navyše sa prostredníctvom tejto metódy rozšírili aj možnosti odškodnenia obete, pretože rodina a priatelia mladistvého páchatel'a môžu kolektívne, teda spoločne s mladistvým obvineným, nahradiť spôsobenú škodu.

Prieskum ďalej preukázal, že mladiství páchatelia majú dostatočné sociálne zázemie na reintegráciu. Mnohí z nich sa po absolvovaní RSK začali zaujímať o šport, alebo sa stali členmi rôznych spoločenských organizácií. RSK zvýšili záujem rodičov o voľnočasové aktivity ich detí, ako aj o okruh ľudí, s ktorými sa ich deti v rámci voľného času stýkajú.¹⁷

Z uvedeného je teda možné vyvodiť záver, že RSK sú považované za efektívny spôsob, ako kolektívne reagovať na individuálne protiprávne konanie. V tomto smere je možné RSK chápať ako konferencie komunitnej zodpovednosti. Prostredníctvom mobilizácie komunity sa môže konštruktívnejšie a spravodlivejšie reagovať na zločin a neprispôsobivosť právnym a morálnym normám.

Úvahy de lege ferenda

Metódu skupinových konferencií považujeme podľa výsledkov prieskumov v krajinách, ktoré RSK využívajú na riešenie trestných aj netrestných vecí vo vzťahu k mladistvým, za veľmi efektívnu a podľa nášho názoru by bola aplikovateľná aj ako alternatíva trestného procesu v podmienkach Slovenskej republiky. Uvedené by si však vyžadovalo širšiu diskusiu zo strany odbornej verejnosti, vykonanie kriminologického výskumu a odskúšanie pilotného projektu.

V teoretickej rovine sme toho názoru, že aplikovateľné v podmienkach SR sú obidva modely, t. j. novozélandský model i model políciou vedených skupinových konferencií.

¹⁵ MOORE, D. B., O'CONNELL, T.A. *Family Conferencing in Wagga Wagga: A Communitarian Model of Justice*, 1994

¹⁶ MOORE, D.B. *Evaluating family group conferences: some early findings from Wagga Wagga*, 1991

¹⁷ DYMOND, K., JAMIESON, J., COATES, B., COULING, N. *Report on Young Offenders who have been subject to the Wagga Wagga police cautioning process*, 1992

Metóda skupinových konferencií nie je v SR úplne neznáma. Od roku 2006 sa RSK podľa vzoru Holandska u nás využívajú ako metóda sociálnej práce pre oblasť sociálnoprávnej ochrany detí (teda nie ako alternatíva trestného procesu). Hoci priame legislatívne vymedzenie RSK v našom právnom poriadku absentuje, vo všeobecnej rovine má táto metóda sociálnej práce oporu v § 11 zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Organizované sú pod gesciou združenia Úsmev ako dar s podporou Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, a teda aj úradov práce, sociálnych vecí a rodiny i miestnych samospráv. Každoročne sa uskutočnia v každom z ôsmich krajov tri rodinné skupinové konferencie, pričom výsledky sú veľmi priaznivé.

Čo sa týka trestnej roviny, Slovenská republika má pre mladistvých páchatel'ov zakomponované v § 108 Trestného zákona výchovné opatrenie „napomenutie s výstrahou“, ktoré však môže uložiť iba prokurátor. Toto výchovné opatrenie by bolo podľa nášho názoru účelnejšie, ak by ho mohol využívať aj policajt v konaní s mladistvými páchatel'mi. Napomenutia s výstrahou totiž predstavujú obdobu „police cautioning scheme“ (systému policajného napomínania), ktorý bol v podmienkach Nového Južného Walesu neskôr rozšírený o metódu políciou vedených skupinových konferencií. Tento model by mohol byť aplikovateľný aj v podmienkach Slovenskej republiky ako alternatíva trestného procesu už v prípravnom konaní vo vzťahu k mladistvým páchatel'om. V podstate po skončení vyšetrovania (skráteneho vyšetrovania) by sa namiesto návrhu na dohodu o vine a treste uskutočnila RSK (pod vedením policajta, ktorý viedol v danej veci vyšetrovanie, resp. skrátene vyšetrovanie) a prípadnú dohodu uzavretú medzi zainteresovanými stranami v jej priebehu by v zmysle zásady oportunity schválil príslušný prokurátor a následne by uznesením zastavil trestné stíhanie (per analogiam ako pri zmieri), resp. by túto dohodu potvrdil súd (per analogiam ako pri dohode o vine a treste).

V kontexte uvedeného považujeme RSK dokonca za vhodnejšiu alternatívu, ako je konanie o dohode o vine a treste, kde značne absentuje výchovný charakter tejto alternatívy, ktorý má práve vo vzťahu k mladistvým v rámci restoratívnej justície značný význam. Negatívom v podmienkach Slovenskej republiky je aj fakt, že tu stále chýbajú probačné a výchovné programy, ktoré by mohli byť využívané ako jedna zo sankcií za protiprávne konanie mladistvého páchatel'a uložených v dohode dosiahnutej v priebehu RSK.

Možnému zavedeniu RSK ako alternatívy trestného procesu pre mladistvých páchatel'ov v Slovenskej republike by mohli okrem skúseností zo zahraničia pomôcť aj skúsenosti nezávislej organizácie Úsmev ako dar, ktorá v tomto období chystá vydanie publikácie, kde zhrnie doterajšie praktické skúsenosti s využívaním rodinných skupinových konferencií ako metódy sociálnej práce v riešení netrestných (problémy vo výchove, náhradná rodinná starostlivosť, sanácia rodinného prostredia a pod.). Cenným zdrojom informácií by mohlo byť už spomínané odskúšanie pilotného projektu RSK na riešenie trestných vecí mládeže v niektorom z okresov.

Záverom

V Európe sa skupinové konferencie začali využívať ako doplnok k metóde O/P mediácie. Skupinové konferencie vlastne prekračujú limity O/P mediácie, tzn. že v podstate sa proces mediácie medzi obeťou trestného činu a mladistvým páchatel'om stáva vecou verejnou, zapája sa do nej širší okruh ľudí, ktorý aj participuje na rozhodnutí.¹⁸ Navyše tým, že sa

¹⁸ BRAITHWAITE, J. *Conferencing and plurality*, 1997, p. 502-506.

zapájajú do procesu aj členovia komunity, z ktorej mladistvý páchatel' pochádza, sa posilňuje aj dialóg v rámci komunity a zvyšuje sa zodpovednosť jej členov za spáchaný trestný čin.¹⁹

Pri skupinových konferenciách sa však ráta so splnením niekoľkých predpokladov – existencia komunitne štruktúrovanej spoločnosti, pre ktorú je príznačná skupinová lojalita, vzájomná dôvera, vrúcnosť a pripravenosť v prípade potreby si všestranne pomáhať. Práve tieto rysy však západnej postindustriálnej spoločnosti často chýbajú, pretože sa v nej, naopak, stále viac presadzuje tendencia k individualizácii všetkých stránok života a z toho prameniace riziko sociálnej izolácie a odcudzenia. Aby boli alternatívne metódy riešenia trestných vecí mládeže vrátane RSK úspešné, je potrebné postupné znovuobnovovanie života v neformálnych sociálnych spoločenstvách / komunitách, ktoré poskytujú záruku, že sa podarí čeliť kriminalite, ktorá eskaluje hlavne vo veľkomestskom prostredí.²⁰

Z výsledkov viacerých prieskumov vyplýva, že RSK predstavujú veľmi prispôsobivú a formovateľnú metódu a – hoci sú v súčasnosti využívané prevažne v krajinách anglo-amerického systému práva (common law) – svoje uplatnenie nachádzajú postupne aj v kontinentálnej Európe, či už v trestnej (napr. Belgicko, Nórsko), alebo netrestnej rovine (napr. Holandsko, Nemecko i Slovensko).

Ako už bolo naznačené v predchádzajúcej časti článku, zastávame názor, že v podmienkach Slovenskej republiky by RSK mohli byť využívané ako alternatíva trestného procesu s mladistvými páchatel'mi (či už model novozélandský, model Wagga Wagga, alebo ich modifikácie), ba dokonca, že by sa táto alternatíva vzhľadom na svoj výchovný charakter mala v prípadoch mladistvých páchatel'ov využívať prednostne. Uvedenú úvahu by mohli podporiť najmä pozitívne skúsenosti neziskovej organizácie Úsmev ako dar s RSK v netrestných veciach, praktické skúsenosti s danou metódou v zahraničí spolu s výsledkami prieskumov o jej efektívnosti, ako aj doterajšia prax s alternatívami trestného konania v SR.

Literatúra

- ASHWORTH, A. *Responsibilities, Rights and Restorative Justice*. British Journal of Criminology, Vol. 42, 2002, p. 578-595.
- BAZEMORE, G., UMBREIT, M. *A comparison of four restorative conferencing models*. Juvenile Justice Bulletin. (Feb. 2001). U.S. Department of Justice. prevzaté z: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/184738.pdf>.
- BRAITHWAITE, J. *Crime, Shame and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. ISBN 9780511804618.
- BRAITHWAITE, J. *Conferencing and plurality*. British Journal of Criminology, Vol. 37, No.4, 1997, p. 502-506.
- BRAITHWAITE, J., MUGFORD, S. *Conditions of Successful Reintegration Ceremonies. Dealing with Juvenile Offenders*. British Journal of Criminology. Vol. 34, No. 2, 1994.
- CRAWFORD, A., CLEAR, T. Community justice: Transforming communities through restorative justice? In BAZEMORE, G. SCHIFF, M. (Eds.). *Restorative community justice: Repairing harm and transforming communities*. Cincinnati : Anderson Publishing Co., 2001, ISBN 978-1583605066.
- DALY, K. Conferencing in Australia and New Zealand: Variations, research findings, and prospects. In A. MORRIS and G. MAXWELL (Eds.). *Restorative justice for juveniles: Conferencing, mediation and circles*. Oxford : Hart Publishing, 2001, p. 59-83.

¹⁹ CRAWFORD, A., CLEAR, T. Community justice: Transforming communities through restorative justice?, 2001, p. 127-149

²⁰ Porov. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H., et.al. 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*, s. 95

- DALY, K., HAYES, H. *Restorative justice and conferencing in Australia. Trends and issues in crime and criminal justice*, 186. Canberra : Australian Institute for Criminology, 2001.
- DIANIŠKA, G., STŘEMÝ, T. Teória reintegrovaného zahanbenia. In *Justičná revue*, 61, 2008, č. 1, s. 74-82.
- DYMOND, K., JAMIESON, J., COATES, B., COULING, N. *Report on Young Offenders who have been subject to the Wagga Wagga police cautioning process. Wagga Wagga: School of Humanities & Social Sciences, Charles Sturt University, Riverina, 1992.*
- HARRIS, N., WALGRAVE, L., BRAITHWAITE, J. *Emotional dynamic in restorative conferences. Theoretical Criminology*, Vol. 8, No. 2, 2004, p. 191-210.
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H., et.al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha. Beckovy medziborové učebnice. C.H.Beck, 2005. 1.vyd., ISBN 80-7179-813-4.
- MAXWELL, G., MORRIS, A. *Restorative justice and reconviction. Contemporary Justice Review*, Vol.5, No.2, 2002, p. 133-146.
- MOORE, D., O'CONNELL, T. Family conferencing in Wagga Wagga: A communitarian model of justice. In ALDER, C., WUNDERSITZ, J. (Eds.), *Family conferencing and juvenile justice: The way forward or misplaced optimism?* (pp. 45–86). Canberra : Australian Institute of Criminology, 1994. Dostupné aj ako elektronický dokument na: http://www.aic.gov.au/documents/3/9/E/%7B39E7C4C4-9A99-468B-B147-1393CD014FFF%7Dfamily_report_full.pdf.
- MOORE, D.B. Evaluating family group conferences: some early findings from Wagga Wagga. In BILES, D., MCKILLOP, S. (eds). *Criminal Justice Planning and Coordination*. Canberra : Australian Institute of Criminology, 1991.
- ROCHE, D. *Accountability in restorative justice*. Oxford : Oxford University Press, 2003. 316 p. ISBN 9780199259359.
- SEYMOUR, J. *Dealing with Young Offenders*. Sydney : The Law Book Company, 1988.
- STRANG, H., BRAITHWAITE, J. (Eds.). *Restorative justice and civil society*. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. ISBN 978-0521000536.
- TAYLOR, G. Guilt, shame and shaming. In WEIJERS, I., DUFF, A. (Eds.). 2002. *Punishing juveniles: Principle and critique*. Oxford : Hart Publishing, 2002, 215 p. ISBN: 9781841132846.
- ZINSSTAG, E., TEUNKENS, M., PALI, B. *Conferencing: A way forward for Restorative Justice in Europe*. Final Report of JLS/2008/JPEN/043. European Forum for Restorative Justice, 2011.

Key words: restorative justice, conferencing, police-led conferences, reintegrative shaming theory, diversion.

Summary

Conferencing is a restorative justice practice which consists of a meeting, that will be primarily between the offender, the victim (but it should never be an obligation for him/her), their supporters and a facilitator. Subsequently a number of other individuals may also take part, depending on the scheme or crime, such as a representative of the police, a social worker, a community worker, a lawyer etc. The meeting is taking place after a referral due to an (criminal) offence. The condition sine qua non for it to happen is that the offender admits (or does not deny) guilt and takes responsibility for the crime. After a period of preparation, this assembly will sit together and discuss the crime and its consequences. They will try to find a just and acceptable outcome for all, with an agreement including a number of tasks to achieve for the offender in order to repair the harm committed to the victim, the community and society in general.

The Wagga Wagga model relies on the theory of “re-integrative shaming” of John Braithwaite. The theory is based on the role of informal social control in preventing crime and changing offender’s behaviour. Braithwaite distinguishes two kinds of shame - stigmatising shame, which disintegrates the moral bonds between the offender and the community, and increases crime; and the re-integrative shame, which strengthens the moral bonds between the offender and the community, and decreases crime.

Conferences address problems that the old system ignored, problems such as the anger and resentment of victims and the possibility of victim compensation. The issue of compensation has proved less problematic than anticipated.

The ‘community’ perspective is very important in that the community is fully involved in conferencing, on the one hand by being recognised as a victim along the physical victim and being owed some reparation as well, on the other hand as one who is to take responsibility as well for the harm done. Conferencing is also very much about educating civil society by making, but also allowing, individuals to take responsibility for their own acts, or for the acts of their family or community member, who has committed a crime.

*por. JUDr. Dominika Strigáčová
externá doktorandka Právnickej fakulty
Trnavskej univerzity v Trnave
Odbor kriminálnej polície OR PZ Šaľa
e-mail: dominika.strigacova@minv.sk,
dominika.strigacova@gmail.com*

Recenzenti: prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc., JUDr. Veronika Marková, PhD.